

Els efectes de la Globalització en la formació de vincles

Clara Gomis

L'home, com a animal social, viu i es fa en relació amb els altres. Dels altres congèneres aprèn, amb ells construeix i transforma, comparteix, dialoga, pensa, viu (conviu) i creix... Sense aquesta vinculació amb els altres, l'home no seria el qui és, sinó un animal solitari i solipsista, tancat en si mateix i incapaç d'evolucionar. Fins ara, però, aquesta relació s'ha construït a partir d'unes coordenades d'espai i temps que l'imparable ímpetu del procés globalitzador sembla dirigit a subvertir. Quin tipus de vincles promou aquesta nova societat global? Com serem capaços, en les noves coordenades, de construir i mantenir vincles que satisfacin la més profunda necessitat humana de compartir? Aquest és el plantejament d'aquesta petita reflexió.

Els vincles

L'establiment i la conservació de sòlids i elaborats vincles emocionals entre els humans –més enllà de les relacions per interessos, és a dir, relacions merament instrumentals- és una de les característiques més singulars de l'espècie humana i sembla que la més relacionada amb l'alt desenvolupament intel·lectual aconseguit al llarg dels segles. La creació d'aquests vincles, segons l'anàlisi que centra aquest article, ha necessitat sempre la intervenció d'un doble factor: una proximitat en l'espai i una continuïtat en el temps. El vincle, el lligam, la unió amb altres persones o realitats es construeix i va impregnant la realitat més pregona dels éssers a partir de la relació que porta al coneixement, i aquest, a l'amor. En les llengües semites, conèixer és alhora estimar.

El vincle es construeix amb el tracte, amb el dia a dia que porta a conèixer l'altre (el fill, la parella, els amics, els veïns; també i per extensió, el propi país, l'entorn, la transcendència) i, com a conseqüència, a singularitzar-lo i estimar-lo: la seva mirada, les seves reaccions, els seus desitjos, inquietuds, pensaments, esforç... Les relacions humanes necessiten distàncies curtes, temps i paciència; necessiten proximitat, contacte, comunicació, vivències compartides, complicitat, treball conjunt, capacitat de perdó: anar fent, renovant i aprofundint... amb seguiment i constància. Si no és així, els llaços establerts corren el risc de diluir-se.

En l'origen de l'hominització, els antropòlegs hi situen aspectes, tant individuals com col·lectius, que han contribuït a la potenciació de relacions úniques dins del regne animal. A nivell individual, tot comença amb el fet, aparentment anecdòtic, que els primats només tinguin una o dues cries per part. A partir d'aquí, i en conjunció evidentment amb d'altres factors, una gestació llarga i infantesa perllongada faran possible que entre mare i fill homínids s'estableixi un sòlid lligam de cura, atenció i ensenyament, especialment fort durant els primers temps de vida i de formació de l'individu i, en la majoria de casos ja entre els homo sapiens sapiens, generadors de vincles afectius que es mantenen constants al llarg dels anys. És a partir de la cura i l'amor rebut, que les persones aprenem a cuidar i a estimar. Destaquen també, des del punt de vista de l'antropologia i l'etologia, tots els rituals que els humans han desenvolupat per tal de poder mantenir aquests vincles: el contacte apaiçador d'una mà sobre l'esquena, una mirada, un somriure.

A nivell col·lectiu, els vincles entre els membres d'un determinat poble s'estableixen tot compartint uns determinats símbols i significats. Els mites o narracions col·lectives que vinculen les persones amb una mateixa manera d'entendre les coses, una mateixa identitat i història; les festes que uneixen tot celebrant la felicitat compartida, els naixements, les aliances; les cerimònies d'enterrament que vinculen els participants en el dol, l'esperança o el misteri...

Sense la proximitat, tangible i concreta, I. Eibesfeldt¹ denuncia la fragilitat dels vincles humans. L'experiència històrica demostra que, quan la consideració de la persona cau en l'àmbit de la generalització i l'abstracció, quan es perd de vista el referent concret, de carn i ossos, la mirada interpelladora de l'altre que ens convida a respondre a les seves necessitats, quan els gestos desapareixen, fins i tot les més lloables proclames humanistes perillan de convertir-se en paper mullat. Estima l'altre com a tu mateix, ens diu l'Evangeli, i celebra, entorn la taula parada, l'àgape de la fraternitat.

De forma semblant, és imprescindible per als pobles mantenir els seus referents històrics, la memòria, el vincle amb el passat; conèixer el significat dels mites per

¹ EIBESFELDT, IRENÄUS EIBL (1995): Amor y odio. Historia natural del comportamiento humano. Barcelona, Salvat-Ciència.

autointerpretar-se, celebrar les seves festes. Quan els mites, les festes, els rituals tradicionals es buiden del seu significat més autèntic i profund són sovint substituïts per altres. L'assumpció acrítica i precipitada de perspectives i valors aliens, provoca desorientació i desequilibri. En el passat, les conquestes territorials forçaven processos d'aculturació (o etnocidis), provocaven desarrelament i destruïen la identitat dels pobles colonitzats i la seva autoestima. Avui dia la conquesta és més subtil, com veurem més endavant, però els seus efectes poden generar masses senceres de pobles exclosos i individus desadaptats.

La globalització

La tendència actual del món, el fenomen que anomenem globalització, marca, precisament, una tendència contrària a la dels vincles tal com fins ara els construïem. Si la formació de vincles, com afirmava, requereix la proximitat en l'espai i la constància en el temps, el procés de globalització en què ens trobem actualment immersos inaugura un espai mundial i un temps de canvis ràpids. Aquests canvis afecten l'estructura econòmica, social, política i, com diu Giddens ², també els aspectes més íntims de la nostra vida diària: els nostres vincles, els nostres valors, els nous costums. La globalització està reestructurant, i de forma molt profunda, les nostres formes de vida. El fenomen es mereix una anàlisi en profunditat. Aquí, però, només vull apuntar tres aspectes en què la globalització afecta la nostra manera d'entendre i establir vincles personals i col·lectius.

Universalització de la democràcia i participació

La globalització és el procés de canvis generalitzats en què ens trobem immersos en l'actualitat. En aquest procés, un fet és indiscutible: "(La globalització) està dirigida per Occident, porta la forta empremta del poder polític i econòmic dels Estats Units i és altament desigual en les seves conseqüències" (Op. cit. p.15). Si bé el motor d'aquests canvis és l'econòmic –es tracta de promoure el model d'economia neoliberal de lliure mercat–, els països capdavanters diuen promoure també els valors de la democràcia i la seva extensió arreu. No m'interessa ara contradir aquesta afirmació. Voldria, seguint el tema que m'ocupa, incidir només en la contradicció que suposa universalitzar un sistema polític que es defineix, precisament, per promoure la participació ciutadana tot relacionant-lo de forma tan estreta amb els interessos d'instàncies macroeconòmiques i transnacionals.

Centrant-nos en la realitat que ens és més propera, manca encara un llarg camí per tal que tots els europeus ens reconeguem en la Unió Europea. El "lligam" d'a-

² GIDDENS, ANTHONY (2000): Un mundo desbocado. Los efectos de la globalización en nuestras vidas. Madrid, Taurus-Pensamiento.

questa Unió s'ha construït, fins ara, sobre la base d'interessos econòmics de grans empreses i potències comercials, i no sobre la base, per exemple, de la justícia social o la riquesa cultural. El fet és que aquest tipus d'extensió de la democràcia no implica arrelament i participació autèntiques dels ciutadans. En alguns casos (com per ex. amb la incorporació de l'antiga República Democràtica Alemanya a l'Europa "lliure"), perquè les bosses de pobresa generades per l'augment espectacular de l'atur creen ciutadans marginats sense esma ni recursos personals per a participar en la democràcia; en d'altres, perquè les grans instàncies polítiques, amb la immensa burocratització que impliquen i la seva servitud als grans interessos comercials, fan perdre la consciència ciutadana de participar efectivament en el govern de les coses, el sentit de poder influir, i generen, en canvi, passotisme, frustració, indiferència. En aquest nou model de democràcia, el paper de la societat civil (organitzacions veïnals, associacions culturals, casals de joves, ONG, etc.) en general, és mínim. Es genera, doncs, en definitiva, el contrari de la participació: un deixar anar, un desvincular-se; pessimisme, abstencionisme o reaccions més radicals com les viscudes recentment a Seattle o a Praga.

Sistemes de comunicació global i anonimat

Si el motor de la globalització és l'economia neoliberal i la seva justificació ideològica, la universalització del sistema democràtic, el mitjà que possibilita i difon les noves tendències són els grans avenços en els sistemes comunicatius: satèl·lits, canals televisius, processos d'informació en xarxa (Internet), missatgeria electrònica...

Som a l'era de la tecnologia de les comunicacions i la meravella indiscutible que això comporta (facilita el contacte entre persones molt allunyades) contrasta amb una nova paradoxa: la creixent dificultat per a establir lligams interpersonals fecunds. La nostra societat afavoreix el contacte amb molts individus d'arreu; dificulta, en canvi, la trobada i la comunicació personals. A les grans metròpolis, cada vegada hi ha més persones que escullen viure soles i altres que s'hi troben, de soles, per manca de teixit familiar o social. Hi ha, podríem dir, dues noves àgores o places públiques: les grans superfícies comercials i Internet. Les primeres faciliten el màxim de consum amb el mínim de relació interpersonal. La segona fa possible el contacte sense el tracte i el compromís i és especialment atractiu per a molts joves. Com afirma Eibesfeldt (Op. cit. p. 224-225), els mitjans tècnics de comunicació i els creixents contactes personals entre individus de diferents ideologies contribueixen a acabar amb la desconfiança i fomenten la fraternització a escala mundial, però es produeix, en canvi, una creixent ideologització que reforça l'agressivitat i els conflictes dins dels grups que comparteixen un mateix espai a causa de dificultats d'adaptació i de recursos personals per a conviure amb la diferència.

També en l'àmbit laboral, la globalització afavoreix la utilització dels recursos humans en perjudici de la comunicació entre les parts i la promoció de l'interès mutu. És més difícil que els treballadors coneguin on és o qui és que pren les decisions; la llunyania i la despersonalització de les companyies multinacionals dificulten el diàleg, enterbolit a més per les amenaces de fusions (i consegüents acomiadaments), o de retirada de capital a empreses, sectors o països més beneficiosos.

La identitat: tradicions i canvis

El procés modern de globalització afecta també i profundament la vinculació de les persones amb la seva pròpia identitat. La identitat, tant la individual com la col·lectiva, viu de la memòria, de l'arrelament a un passat i a unes tradicions que se senten com a pròpies. En aquests temps de canvis vertiginosos i de fascinació per la novetat, la memòria pot semblar una rêmora superficial; però la funció de la memòria no és només la de l'ancoratge en el passat, per se. La memòria és necessària perquè atorga perspectiva històrica i un centre de referència des del qual poder comprendre el present i adreçar el futur. Sense les tradicions intel·lectuals, diu Giddens (Op. cit. p.57), les idees no tindrien focus ni direcció.

El relat personal i dels pobles es construeix, doncs, sobre el record, que il·lumina el present i empeny cap al futur. Les tradicions donen continuïtat i forma a la vida. Poden modificar-se, però només amb el respecte i la maduració que les grans qüestions humanes –com és ara aquesta de la identitat cultural- requereixen. Altra-ment, es dona pas a dos fenòmens estretament relacionats amb la modernitat i la globalització: el fonamentalisme i el desarrelament.

El fonamentalisme, com diu Giddens, "ha sorgit en resposta a les influències globalitzadores que veiem al nostre voltant" (Op. cit. p.60). Si s'intenta imposar a altres països l'estil de vida occidental mitjançant la massiva projecció de programes televisius comercials o campanyes publicitàries, o imposar la democràcia mitjançant sancions econòmiques, una de les reaccions que es genera és la del fonamentalisme: el retorn inqüestionable als textos bàsics i a les formes de vida tradicionals. El fonamentalisme és la reacció davant la tradició amenaçada, davant uns canvis imposats des de l'exterior i, per tant, no assimilats.

L'altre fet indistriablement lligat a la globalització és la de la creixent mobilització de masses humanes. La imatge de prosperitat i progrés que genera la globalització converteix el primer món en un atractiu irresistible per a la població del tercer. Com assenyala intel·ligentment García Canclini: "Com que la globalització no consisteix que tots estiguem disponibles per a tots, ni que puguem entrar en tots els llocs, aquesta no s'entén sense els drames de la interculturalitat i l'exclusió,

les agressions o autodefenses cruels del racisme i les disputes amplificades a escala mundial per diferenciar els altres que escollim dels veïns per obligació”³.

Un projecte col·lectiu assumit també pot crear vincles, però ha de resultar creïble, ser coherent amb els valors que diu promoure; no convencerà si es veu ple de contradiccions o si en realitat pretén universalitzar només aquells processos que són reductibles i favorables al mercat. Els autèntics valors no s'imposen. En condicions equitatives, de reflexió i de transparència informativa, les persones són capaces de distingir per elles mateixes el tipus de vida i de relacions que jutgen valuoses. En un programa de televisió emès recentment⁴, joves malinesos eren convidats a Europa com a part d'un intercanvi amb joves europeus; les reflexions dels malinesos eren interessants: admiraven la capacitat occidental d'intimitat i d'expressió oberta dels sentiments entre les parelles i volien canviar, en aquesta direcció, algunes de les seves pròpies tradicions familiars; però, alhora, els escandalitzava la soledat dels joves finlandesos alcoholitzats (on són els pares d'aquests nois?, es preguntaven), la manca de temps per als vells abandonats en residències, la misèria al bell mig de ciutats riques com Berlín, Barcelona o París, i les condicions reals de vida dels immigrants. Una de les noies reflexionava: “la supremacia de la tecnologia i la conquesta del diner per damunt dels valors humans comporta greus conseqüències”.

No tot canvi és positiu i, per això, caldrà un esforç crític per decidir en quin sentit volem anar i quina cultura volem assumir.

³ GARCÍA CANCLINI, NÉSTOR (1999): La globalización imaginada. Barcelona, Paidós-Estado y Sociedad. p. 50

⁴ “Les cosas com són”, TV3, 10-10-2000

ABSTRACT

El hombre, en tanto que animal social, vive y se realiza en relación con los demás seres humanos. De sus congéneres aprende, con ellos construye y transforma, comparte, dialoga, piensa, vive (convive) y crece... Sin esta vinculación con los demás, el hombre no sería el que es, sino un animal solitario y solipsista, encerrado en sí mismo e incapaz de evolucionar. No obstante, hasta el momento presente, esta relación se ha construido a partir de unas coordenadas de espacio y tiempo que el imparable ímpetu del proceso globalizador parece dirigido a subvertir. ¿Qué tipo de vínculos promueve esta nueva sociedad global? En las nuevas coordenadas, ¿cómo seremos capaces de construir y mantener vínculos que satisfagan la más profunda necesidad humana de compartir? He aquí el planteamiento de esta breve reflexión.

Human beings, as social animals, live and fulfil themselves in relation to other human beings. They learn from their peers, with them they build and transform, share, talk, think, live (live together) and grow... Without this bond with the others, human beings would not be what they are now, but lonely and solipsist animals, self-centred and unable to evolve. Nevertheless, up to now, this relation has been built on some space and time coordinates that the inexorable impulse of the globalisation process seems to subvert. What sort of bonds does this new global society promote? In these new coordinates, how shall we build and keep bonds that meet the deepest human need to share? This is the approach of this brief reflection.

L'homme, comme animal social, évolue d'après sa relation avec les autres. Il apprend des autres congénères, il construit avec eux et transforme, partage, pense, vit et grandit... Sans ce lien avec les autres, l'homme ne serait pas ce qu'il est, mais plutôt un animal solitaire et solipsiste, renfermé sur lui-même et incapable d'évoluer. Mais jusqu'à présent, cette relation s'est construite à partir des coordonnées d'espace et de temps que l'imparable élan du procès globalisateur semble vouloir bouleverser. Quel genre de liens favorise cette nouvelle société globale ? Comment serons-nous capables, selon les nouvelles coordonnées, de construire et de maintenir des liens qui satisfassent le plus profond besoin de partager ? Ceci est la question de cette petite réflexion.

